

УДК 37.091.64:81]:316.658.4](477.82)(091)«196/198»

ЕЛЕМЕНТИ РАДЯНСЬКОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ І ПРОПАГАНДИ В ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІНОЗЕМНИХ МОВ У СЕРЕДИНІ 60–Х – 80–Х РР. ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР)

ELEMENTS OF SOVIET COMMUNIST IDEOLOGY AND PROPAGANDA IN SCHOOL TEXTBOOKS ON FOREIGN LANGUAGES IN THE MIDDLE OF THE 60–S – 80–S OF THE XX CENTURY (ON MATERIALS OF THE VOLYN REGION OF THE UKRAINIAN SSR)

Левенець О. М.,

магістр історії, аспірант кафедри нової та новітньої історії України, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Луцьк, Україна), e-mail: levenets.alexander@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1273-7619>

Levenets O. M.,

Master of History, Ph.D student of Ukraine Modern History Department Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine), e-mail: levenets.alexander@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1273-7619>

Стаття демонструє результати науково-історичного дослідження, темою якого є елементи радянської комуністичної ідеології і пропаганди в шкільних підручниках з іноземних мов у середині 60–х – 80–х рр. ХХ ст. Дослідження проведене на матеріалах Волинської області УРСР. Проте, результати цього дослідження є характерними й для інших областей і союзних республік колишнього Радянського Союзу. В статті пояснюються основні елементи пропаганди, роль та значення комуністичної ідеології, особливості їх подання до свідомості школярів.

Результати дослідження, які викладені в статті, мають широкий спектр застосування. Зокрема, можуть бути використані при проведенні подальших науково-історичних досліджень, які стосуються цієї, або наближеної до цієї тематики. Окрім цього, результати роботи можуть бути застосовані при здійсненні педагогічно-викладацької роботи в навчальних закладах середньої та вищої освіти.

Ключові слова: підручник, ідеологія, пропаганда, текст, ілюстрація, лінгвокраїнознавство, іноземна мова.

The article demonstrates the results of a scientific–historical research, the theme of which is the elements of Soviet communist ideology and propaganda in school textbooks on foreign languages in the middle of the 60’s – 80’s of the XX century. The research was conducted on materials of the Volyn region of the Ukrainian SSR. However, the results of this study are characteristic of other regions and union republics of the former Soviet Union. The article explains the main elements of propaganda, the role and significance of communist ideology, and the peculiarities of their presentation to the pupils consciousness.

The results of the study described in the article have a wide range of applications. In particular, they can be used for further scientific and historical research related to this or related to this topic. In addition, the results of the work can be applied in the implementation of pedagogical and teaching work in secondary and higher education institutions.

Keywords: textbook, ideology, propaganda, text, illustration, Lingvo country studying, foreign language.

Постановка проблеми. Державна ідеологія і політична пропаганда були невід’ємними компонентами радянської тоталітарної держави, яка нав’язувала суспільству політичні ідеї, суспільний світогляд, власне трактування суспільно-політичних явищ і процесів. В середині 60–х – 80–х рр. ХХ ст. в Радянському Союзі сфера освіти була важливим ідейним компонентом

суспільно-гуманітарної діяльності, адже їй відводилась важлива роль – виховувати покоління епохи «розвинутого соціалізму». Формування політичної свідомості «радянської людини» повинно було відбуватись декількома способами: в процесі шкільного і позашкільного виховання, а також під час організації і проведення шкільного навчання.

В радянський час шкільна дидактична одиниця «Іноземна мова» виконувала не лише освітню функцію, а й ідейно-виховну [5, с. 156–163]. Тому, що вона давала можливість формувати в свідомості учнів таке уявлення про зарубіжні країни, яке було офіційно визнаним комуністичною радянською владою. Зважаючи на ці особливості, підручникам з іноземних мов, а саме їх дидактичному, художньому та ілюстративному оформленню приділялась важлива увага [15, с. 62–69].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тематика є досить специфічною темою науково-історичного дослідження, адже вона є дотичною до тематики з педагогічних наук. Проте, серед праць вітчизняних істориків-науковців, які вивчають історію української освіти є публікації, які відображають комуністичну ідеологізацію освіти в радянський час, з них праці: О. Жосана [13], Н. Камакіної [15], О. Лаврут [19], О. Левенеця [20], І. Пхиденка [22] та ін.

Мета статті полягає у тому, аби отримані результати науково-історичного дослідження представити до відома вітчизняної та зарубіжної наукової громадськості.

Виклад основного матеріалу. З середини 60–х рр. ХХ ст. в ЗОШ Радянського Союзу, у зв’язку з посиленням комуністичного та ідейно-морального виховання учнів, впроваджувалися підручники з іноземних мов які містили в собі окрім навчальних вправ, завдань і текстів, ще й елементи прорадянської ідеології і пропаганди, які повинні були сприяти комуністичному та ідейно-моральному вихованню учнів [22, с. 70–74]. Як відомо, досить ефективним способом проведення виховної роботи у ЗОШ є комплексне поєднання виховної роботи з навчальним процесом. Відповідно до цього, тогочасними радянськими педагогами, методистами-дидактами були розроблені підручники таким чином, аби одна й та ж вправа, завдання, текст, ілюстрація до тексту одночасно виконували дві функції – навчальну і пропагандистсько-виховну [19, с. 52–68].

Одним з найпоширеніших елементів комуністичної ідеології у шкільних підручниках з іноземної мови, у досліджуваній час, була постать В. Леніна. Для тогочасних підручників притаманна буквально насиченість портретами В. Леніна, зображень його пам’ятників, репродукцій картин, на яких його зображено тощо [20, с. 34–35]. Окрім візуалізації постаті В. Леніна, в підручниках часто можна зустріти іншомовні навчальні тексти і вправи, які висвітлюють життя та діяльність «вождя світового пролетаріату», його роль в історії тощо. До прикладу, у підручнику «Французский язык на факультативных занятиях» (1972 р. вид.)

вміщено два великі портрети В. Леніна, текст і заголовок французькою мовою «Портрет В. Леніна з автографом». Також вказано завдання для учнів – прочитати і зрозуміти суть тексту [14, с. 122, 187]. В одному з підручників для 7-го класу з німецької мови розміщено зображення пам'ятника В. Леніну в м. Айслебені (тогочасна Німецька Демократична Республіка) та слова В. Маяковського німецькою мовою:

<i>Lenin lebte,</i>	<i>Ленін жив,</i>
<i>Lenin lebt,</i>	<i>Ленін живий,</i>
<i>Lenin wird leben.</i>	<i>Ленін буде жити.</i>

На ст. 149 цього ж підручника завдання для учнів – написати своєму німецькому другу про В. Леніна [4, с. 148–149]. Аналогічні тексти і завдання можна віднайти й в інших шкільних підручниках. Зокрема, в підручнику з англійської мови для 8-го класу (1984 р. вид.) розміщено текст англійською мовою «Про Леніна» і завдання для учнів – прочитати текст і розповісти про діяльність В. Леніна [26, с. 88–89]. В цьому ж році вийшла друком «Книга для читання к учебнику французького языка для 6 класса средней школы», у якій розміщено текст «Деякі сторінки з життя В. І. Леніна» [16, с. 67].

У шкільних підручниках з іноземних мов, які вийшли друком у середині і другій половині 80-рр. ХХ ст. спостерігається ще більша кількість навчального матеріалу, який пов'язаний з іменем В. Леніна. Особливо це характерно для підручників з англійської мови. Найімовірніше, така особливість пояснюється тією загальносоюзною тенденцією, що англійська мова була найпрестижнішою і більшість учнів вивчали саме англійську мову. Станом на 1982/1983 н. р. англійську мову вивчали 57016 учнів ЗОШ області, що становило 56,4% від загальної кількості учнів ЗОШ Волинської області, які вивчали ту, чи іншу іноземну мову [12, арк. 35].

Також немало ілюстративного і текстового матеріалу було присвячено радянським державним святкам і ювілеям. Найбільше згадувалась Велика Жовтнева соціалістична революція 1917 року. Фактично у кожному підручнику було по декілька згадок про цю історичну подію. У зв'язку з вкрапленням цього ідеологічного елемента у підручнику, учням доводилось вивчати відповідні іншомовні лексеми, які стосуються цієї тематики: англомовні: «Great October» – великий жовтень, «Socialist Revolution» – соціалістична революція [24, с. 56], німецькомовні: «Revolution» – революція, «Oktober revolution» – Жовтнева революція, «Kommunismus» – комунізм [4, с. 44], франкомовні «Révolutionnaires du prolétariat» – революціонери пролетаріату [14, с. 186], «Grande Révolution Socialiste d'Octobre» – Велика Жовтнева соціалістична революція [21, с. 20]. У підручниках розміщувались відповідні ілюстрації, а також навчальні тексти: «Великий жовтень» [26, с. 28–29], «Свято Великої Жовтневої соціалістичної революції» і тому подібне [16, с. 28–30].

Широко поширеними були в підручниках згадки про День радянської армії (23 лютого). Вони оформлювались як у вигляді навчальних текстів, сюжет яких відповідав цьому святу, так і у вигляді

ілюстрацій. Такі ілюстрації могли відповідати сюжету конкретному тексту, а могли й бути загально тематичними. У підручнику з англійської мови для 10-го класу (1986 р. вид.) розміщено ілюстрацію до цієї події – парад танків на Красній площі. Наведені тексти учні повинні були прочитати і скласти запитання до них [24, с. 60].

Поширені були й тексти та ілюстрації які зображували День солідарності трудящих (1 травня). До цих радянських свят у підручниках містились тексти про працю, про роль праці в житті людини, про високі моральні якості людини-трудівника. Учням ставились різні завдання до цих текстів – прочитати і перекласти, скласти запитання, вивчити незнайомі слова тощо. Проте, ілюстративне оформлення тематики цього свята було значно меншим, ніж інших свят [24, с. 60].

День перемоги у Великій вітчизняній війні 1941–1945 рр. (9 травня). Згадки про цю подію містились чи не у кожному тогочасному підручнику. Великі та малі за обсягом тексти, у яких розповідалось про військові події часів війни, героїчні подвиги, самопожертву радянських людей заради Батьківщини тощо [13, с. 380]. Навчальні тексти щодо цієї тематики були різними за сюжетом: одні розповідали в загальному про Велику вітчизняну війну 1941–1945 рр., а інші про конкретні події цієї війни: подвиги радянських солдатів-героїв, локальні бойові дії, військові операції. Ілюстративне оформлення до цього свята було також різноманітним та цікавим для учнів. До прикладу, в підручнику з іспанської мови для 8-го класу (1978 р. вид.) було подано велику ілюстрацію на якій зображувалось вшанування пам'яті полеглих солдатів біля обеліску слави, який виконаний в стилі соціалістичного реалізму з п'ятикутною зіркою зверху (символом комунізму). В тексті розповідалось про бойові дії на Кавказі у 1942 році [18, с. 11–13]. Інколи траплялись згадки про діяльність радянських партизан та їх участь у війні. В підручнику з англійської мови для 10-го класу (1986 р. вип.) розміщено англомовний текст «Партизани Кубані» та дві ілюстрації до тексту: 1) радянський молодий партизан пострілом з пістолета вбиває німецького солдата; 2) серед лісових хащів радянський партизан міною підриває німецький танк на якому зображено нацистську свастику. Окрім цього, після тексту наведені англомовні слова, які учні мали вивчити: «scout» – розвідник, «explosion» – вибух, «machinegun» – кулемет, «mine» – міна, «ammunition» – боеприпаси, «fire-bottle» – пляшка з горючою сумішшю, «grifle» – гвинтівка, «gear» – тил, «sentry» – вартовий, «burst» – черга (із кулемета) [24, с. 176–180].

Паралельно з тим у підручнику увійшла й інформація і факти, які відбулись в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., але вони були негативними, з точки зору офіційної радянської ідеології і пропаганди. До прикладу, в шкільній книзі для читання з французької мови (1984 р. вип.) розміщені ілюстрації, які висвітлюють таке явище як колабораціонізм – співпрацю населення з окупантами. Проте, така співпраця, в підручнику,

жорстоко засуджується. Текст й ілюстрація до нього подані таким чином, аби учні сприймаючи це явище, розуміли його як негативне і ганебне не лише з військово-політичної і патріотичної точки зору, а й з індивідуально-людської (особистісної) [16, с. 77–78].

Досить добре у тодішніх шкільних підручниках з іноземної мови простежується тематика радянської соціалістичної дійсності та буденності. Це було для того подано, аби сприяти процесу глибокої радянській соціалізації учнівської молоді та покращення комуністичного виховання. У підручнику з німецької мови для 8-го класу (1974 р. вид.) розміщено зображення 6 радянських поштових марок з серії «50 лет ВЛКСМ». Марки виконані в стилі соціалістичного реалізму, на них зображено значок ВЛКСМ, який містить в собі портрет В. Леніна, зображення працівників радянського сільського господарства і важкої промисловості, а також радянських солдат [2, с. 30]. Подібні ілюстрації і тексти в тогочасних підручниках були не випадковими, а відігравали важливу роль – сприяли комуністичному і патріотичному вихованню, візуально впливати на формування радянського (комуністичного) світогляду в свідомості школярів, чого й прагнула радянська влада. В іншому підручнику згадується газета «Правда» – головний друкований орган ЦК КПРС [6, с. 70]. Широко була поширена тематика піонерства – у підручниках можна віднайти численні ілюстрації, навчальні вправи, тексти які відображають це явище [4, с. 156–159].

Ще однією складовою суспільного життя в радянський час, була тематика космосу. Вона широко розповсюджена в тогочасній шкільній навчальній літературі. Особливо характерною і різноманітною вона є притаманна для підручників 1960-х рр. видання. Не мало ілюстративного і текстового матеріалу в підручниках з іноземних мов можна віднайти на цю тематику. Всіляко прославлялась радянська космічна галузь, технічні розробки радянських конструкторів в цій галузі. Учням подавалась інформація про те, що СРСР – це лідер в освоєнні космосу, що радянські вчені змогли отримати найточніші знімки поверхні Місяця [1, с. 35–39]. Зокрема, у підручнику для 7-го класу з німецької мови (1977 р. вип.) подана навчальна вправа «Наш космоскалендар» – перераховані найважливіші дати з історії радянських космічних польотів [4, с. 41].

Не менш цікаво у підручниках було подано тематику радянської біографістики. Зокрема, часто висвітлювалось життя та діяльність історичних особистостей і літературних героїв (прорадянських звісно). Хоча згадки про прорадянських особистостей (окрім В. Леніна) зустрічались рідше. У підручнику з англійської мови для 6-го класу на ст. 49 міститься згадка про В. Чапаєва і подано його портрет не великих розмірів, а на ст. 217 згадується К. Ціолковський [25, с. 49, 217]. В підручнику з англійської мови для 8-го класу подано текст про радянську диверсантку часів війни З. Космодем'янську, а

також ілюстрація до тексту, яка здатна завдати сильного психоемоційного впливу під час її споглядання – момент, як німецькі солдати, на очах у селян, вішають комсомолку, диверсантку З. Космодем'янську. До цього тексту були подані англомовні слова, які учні мали б вивчити: «yoke» – ярмо, «torture» – катувати, «barefoot» – босоніж, «scaffold» – вішальниця, «death» – смерть, «fear» – страх [26, с. 167–169]. На сторінках підручника з англійської мови для 10-го згадувались так постаті як: академік С. Корольов і його портрет, С. Савицька – радянська жінка-космонавт [24, с. 56, 65]. Також у цьому ж підручнику на ст. 181–182 розміщено текст із заголовком «Другий Данко» – назва запозичена з мотиву оповідання радянського «пролетарського письменника» М. Горького «Стара Ізергіль». В тексті розповідається про подвиг Героя Радянського Союзу М. Панікаха, який під час Сталінградської битви пожертвував своїм життям, заради того, аби знищити ворожий німецький танк. До тексту також подано ілюстрацію – охоплений вогнем М. Панікаха на полі бою намагається підірвати ворожий танк [24, с. 181–182].

Тогочасні радянські шкільні підручники з іноземних мов передбачали й надання учням елементарних знань з основ лінгвокраїнознавства іноземних мов. Основне завдання шкільного лінгвокраїнознавства іноземних мов полягало у тому, аби сприяти зацікавленню учнів вивчати іноземну мову, надати елементарну інформацію про країну, мову якої учні вивчали [23]. Окрім цього, шкільне лінгвокраїнознавство іноземних мов мало й іншу функцію – сприяти ідейно-політичному вихованню школярів: надавати учням ту інформацію про зарубіжні країни, яка була відібрана («профільтована») і дозволена комуністичною владою та органами офіційної радянської цензури та ідеології [9, арк. 4; 11, арк. 19].

У підручниках з англійської мови можна було віднайти інформацію про англомовні країни, зокрема Англію, США, Австралію. Особливо багато такої інформації з'явилося в підручниках, які були видані в середині і у другій половині 80-х рр. XX ст. Проте, зважаючи на той факт, що перераховані країни були капіталістичними, то й відповідно інформації про них подавалась вибірково і частково змінена. Тракткування і тлумачення суспільних процесів в англомовних країнах, у шкільних підручниках з англійської мови, відбувалося крізь призму марксистсько-ленінської ідеології. До прикладу, у підручнику з англійської мови для 6-го класу поданий текст «Як починається першотравневий відпочинок в Англії» у якому розповідається про грандіозність і значення цього свята та масштаби його святкування... Хоча, насправді ця інформація була ідеологічно викривленою і роль цього свята, в підручнику, було значно перебільшеною для Англії [25, с. 157]. Також шкільне лінгвокраїнознавство англійської мови передбачало ознайомлення школярів з історичними і політичними діячами англомовних країн, хоча й тут були свої особливості та нюанси.

На сторінках підручників можна віднайти тексти й біографії тільки тих зарубіжних постатей, котрі були комуністами, або принаймні лояльними до СРСР, комунізму і соціалізму як суспільної теорії. До прикладу, у тому ж таки підручнику для 6-го класу з англійської мови таких постатей є дві: А. Мальц (1908–1985 рр.) – американський письменник, журналіст, кінокритик, який отримав репутацію лояльного до комунізму американського письменника, завдяки чому майже всі його твори були перекладені і опубліковані в СРСР [25, с. 193]. Другою постаттю є Дж. Рід (1887–1920 рр.) – американський письменник, журналіст, політичний діяч–комуніст, один із засновників Комуністичної робітничої партії США, член Виконавчого комітету Комінтерну з жовтня 1919 р. [25, с. 209].

У цьому ж підручнику були теми з основ лінгвокраїнознавства англійської мови, які начебто здавались доволі аполітичними, проте все одно мали глибокий, хоч і завуальований, політичний підтекст. Як приклад, на ст. 246 текст «Моя мама» в якому начебто Г. Полліт (1890–1960 рр.) – видатний британський громадський діяч і політик–комуніст, Генеральний секретар Комуністичної партії Великої Британії в 1929–1939 рр. з особливою чуйністю добротою і любов'ю розповідає про свою маму. Текст повинен був, на підсвідомому рівні, демонструвати радянським учням теплі сімейні взаємини хоч і зарубіжної (західної), але комуністичної сім'ї [25, с. 245–247].

Отож, як зрозуміло, у підручниках з англійської мови з середини 80-х рр. XX ст. лінгвокраїнознавчої (комуністично–ідеологічної) тематики було не мало. Проте, тільки текст «Англомовні країни», що розміщений у підручнику для 6-го класу (1985 р. вид.) можна вважати більш–менш аполітичним та об'єктивно інформативним і таким, що дійсно виконував основне завдання лінгвокраїнознавства – знайомив учнів з країнами, мову яких ті вивчали (Англія, Шотландія, Вельс, Північна Ірландія, Ірландія, США, Канада, Австралія і Нова Зеландія). Хоча навіть цей текст мав свій недолік – він подавав всього лише найбільш загальні довідкові відомості про англомовні країни [25, с. 248–250].

Цікавими, в цьому плані, були підручники з німецької мови. У підручниках з німецької мови лінгвокраїнознавство висвітлювалось досить добре, чимало можна віднайти згадок про Берлін, німецьку культуру, німецькі міста, німецьку символіку, німецьких історичних діячів (Е. Тельман, Р. Люксембург, К. Цеткін, К. Лібкнехт) тощо. Проте, слід звернути увагу на той факт, що інформація подавалась тільки про Німецьку Демократичну Республіку (соціалістичну), натомість майже ніякої інформації не було про Федеративну Республіку Німеччина (капіталістичну). До прикладу, в підручнику для 5-го класу (1988 р. вид.) цілий параграф стосується Німецької Демократичної Республіки, а також зображено прапор, герб і інша інформація [3, с. 31]. В інших підручниках досить часто подавалась інформація про пам'ятні місця Берліна – Бранденбурзькі ворота, алею К. Маркса, пам'ятник В. Леніна в Берліні, але чи не в кожному

підручнику була текстова та ілюстративна інформація про Пам'ятник воїнам Радянської армії в Трептов–парку в Берліні. Цей монумент не сходив зі шкільних підручників, на ньому постійно акцентувалась увага, а ілюстрації демонструють меморіал з різних ракурсів, різних розмірів тощо [7, с. 83; 6, с. 125]. Отож, відомості про Німеччину подавались у шкільних підручниках вибірково та однобоко, тільки та інформація, яка була дозволена радянською офіційною ідеологією і пропагандою [3, с. 44–45; 4, с. 24–25, 37].

У підручниках з французької мови також були передбачені теми, навчальні вправи, ілюстрації, які виконували функцію лінгвокраїнознавства французької мови. Порівнюючи тогочасне шкільне лінгвокраїнознавство французької мови з лінгвокраїнознавством двох попередніх мов, слід відзначити той факт, що в підручниках з французької мови було значно менше лінгвокраїнознавчих елементів. Яскравим прикладом ідейно–політичного та ідеологічного лінгвокраїнознавства є підручник «Французский язык на факультативных занятиях» (1972 р. вид.). В ньому подано текст, який висвітлює комуністичні взаємовідносини СРСР, Франції та інших європейських країн. На ст. 186 розміщено портрет М. Кашена (1869–1958 рр.) – французького політичного діяча–комуніста, члена Комінтерну, який начебто був добрим другом В. Леніна [14, с. 186]. В підручнику з французької мови для 10-класу (1962 р. вид.) подано текст «Троє молодих французьких комуністів відвідують Радянський Союз» – учням демонструвались дружні відносини між Францією і СРСР. Таким чином, учні знайомились з історією соціалізму і комунізму в Франції [1, с. 16–17]. У додатковій шкільній навчально–методичній літературі другої половини 80-х рр. XX ст. з французької мови, елементів комуністичної ідеології і пропаганди спостерігається менше. Натомість увага була звернута на культурні пам'ятки Парижа, частково природно–географічні особливості Франції [21, с. 80, 99–101].

Шкільних підручників з іспанської мови в радянський час у Волинській області було мало. Це пов'язано з тим, що іспанську мову в школах області учні почали вивчати тільки з 1969/1970 н. р. у двох школах – Володимир–Волинська СШ №2 і Нововолинська ВШ №7 [8, арк. 12зв]. З 1973/1974 н. р. до цього переліку шкіл додалась ще Нововолинська СШ №2 [10, арк. 45]. Проте у 1976 р. у зв'язку з реорганізацією Нововолинської СШ №7, викладання іспанської мови в цій школі припиняється. Отож, з 1976 р. і надалі іспанська мова знову ж таки викладається лише у двох школах (Володимир–Волинська СШ №2 і Нововолинська СШ №2).

Основи іспаномовного лінгвокраїнознавства у тогочасних радянських шкільних підручниках також мали свої особливості. Зважаючи на те, що в Іспанії з 1939–1975 рр. існував фашистський антикомуністичний диктаторський режим генерала Ф. Франко і на те, що тогочасна Іспанія вважалась ворожою і буржуазною державою в ідеологічному

плані – інформації про неї у підручниках практично не було. Навіть після 1975 р., коли диктаторський режим Ф. Франко припинив своє існування і в Іспанії встановилася монархія короля Хуана Карлоса I, – інформації про Іспанію в радянських шкільних підручниках все одно майже не було. Тільки у 1980 р. в Москві був виданий підручник з іспанської мови для 7-го класу, який містив іспаномовний текст «Радянсько-іспанська дружба» в якому розповідалося учням про громадянську війну в Іспанії 1936–1939 рр. та про те, що Радянський Союз допомагав іспанському народу боротись проти «бандитів» [17, с. 103–105].

Натомість, іспаномовне лінгвокраїнознавство в тогочасних радянських шкільних підручниках було представлено іншою іспаномовною країною – Кубою. На ст. 78–79 цього ж підручника містився текст «Куба (Острів Свободи)». Текст надавав інформацію про географію Куби, її клімат, господарство і кубинський народ. Також до тексту були подані дві ілюстрації. На першій: пальми і на задньому фоні міський пейзаж Куби, який виглядає досить привабливо. На другій: карта Куби із зазначеними на ній найбільшими містами [17, с. 78–79]. Також іспаномовне лінгвокраїнознавство в цьому ж підручнику (1980 р. вид.) було представлено текстом «Латинська Америка» в якому перераховувались всі іспаномовні країни Латинської Америки. Проте, цей текст не був надто інформативним, а всього лише довідковим [17, с. 76–77]. Підручнику з іспанської для 7-го класу з поглибленим викладанням іспанської мови (1981 р. вид.) також був заповлігизований з точки зору лінгвокраїнознавства. В ньому містились навчальні тексти: «Сім'я Батісти» – розповідались негативні факти про Президента Куби Ф. Батісту (1952–1959 рр.) [27, с. 28]. У тексті «Монкада» йдеться про те, як 26 липня 1953 р. кубинські революціонери-соціалісти на чолі з Ф. Кастро намагались захопити казарми Монкада і скинути буржуазний режим Президента Ф. Батісти [27, с. 96].

Висновки. Як стає зрозуміло з цієї наукової публікації, радянська тоталітарна влада, приділяла важливе значення політико-ідеологічному та пропагандистському аспектам при укладанні та оформленні шкільних підручників. Підручники з іноземних мов мали, паралельно з навчальною функцією, здійснювати підсвідоме політичне (комуністичне) ангажування свідомості учнів, сприяти комуністичному, ідейно-політичному, інтернаціональному та патріотичному вихованню. Тогочасні шкільні підручники з іноземних мов були в буквальному сенсі «нашпигованими» елементами радянської комуністичної ідеології і пропаганди: постаттю В. Леніна, згадками про радянські комуністичні свята і ювілеї, специфічним (апологетичним) зображенням в підручниках радянської буденності і повсякденності, включенням в підручники відомостей про радянських героїв та їх подвиги тощо.

Особлива роль приділялась основам шкільного лінгвокраїнознавства іноземних мов. Яке мало

на меті подавати до свідомості та розуміння учнівської молоді тільки ті факти та знання про країни, мову яких учні вивчали, які були дозволені та легітимізовані офіційною державною комуністичною ідеологією.

Список використаних джерел

1. Андриевская–Левенстерн, ЛС., 1962. 'Учебник французского языка для 10 кл. сред. шк.', 3-е изд., Москва: *Министерство просвещения РСФСР*, 208 с.
2. Бим, ИЛ., 1974. 'Учебник немецкого языка для 8 кл. сред. шк.', 4-е изд., Москва: *Просвещение*, 206 с.
3. Бім, ІЛ., 1988. 'Німецька мова: навч. посібн. для 5 кл. сред. шк.', 2-вид., Київ: *Радянська школа*, 303 с.
4. Бім, ІЛ., 1977. 'Німецька мова: підручник для 7 класу', 7-е вид., Київ: *Радянська школа*, 192 с.
5. Брехунець, Н., 2016. 'Освіта в умовах командно-адміністративної системи України в 50–80-і рр. ХХ ст.: історіографія', *Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей*, Вип.38, с.156–163.
6. Гез, НІ., 1977. 'Німецька мова: підручник для 10 кл.', Київ: *Радянська школа*, 238 с.
7. Гез, НІ., 1972. 'Підручник німецької мови для 9 кл.', 9-вид., Київ: *Радянська школа*, 188 с.
8. 'Державний архів Волинської області', Ф.Р-59, Оп.11, Спр.1058.
9. Там само, Спр.1168.
10. Там само, Спр.1460.
11. Там само, Спр.1597.
12. Там само, Спр.2482.
13. Жосан, ОЕ., 2013. 'Тенденції розвитку шкільної навчальної літератури в Україні (20-ті – 80-ті роки ХХ століття): [Монографія]', Кіровоград: *Ексклюзив-систем*, 656 с.
14. Калинина, СВ., 1972. 'Французский язык на факультативных занятиях: учеб. Пособие для старших классов средней школы', Москва: *Просвещение*, 237 с.
15. Камакіна, НВ., 2012. 'Ретроспективний аналіз заходів з покращення навчання іноземних мов у школах України (60–80 роки ХХ століття)', *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, Луганськ, №16 (251), с.62–69.
16. 'Книга для чтения к учебнику французского языка для 6 класса средней школы', 1984, Сост. Н. Б. Жукова, Киев: *Радянська школа*, 104 с.
17. Кричевская, КС., 1980. 'Испанский язык: учебн. для 7 кл. сред. шк.', Москва: *Просвещение*, 222 с.
18. Кричевская, КС., 1978. 'Учебник испанского языка для 8 кл. сред. шк.', Москва: *Просвещение*, 247 с.
19. Лаврут, О., 2016. 'Створення підручників в УРСР у 1940-х – 1950-х рр.: методологічний та організаційні аспекти', *Історичні та політологічні дослідження*, №1 (59), с.52–68.
20. Левенець, ОМ., 2019. 'Викладання іноземних мов у загальноосвітніх школах Волинської області в середині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст.', *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Історичні науки»*, Київ, Т.30 (69), №1, с.29–37.
21. Левицкая, ГК., 1987. 'Занимательная орфография: пособие для учащихся 4–7 кл. сред. шк.', Москва: *Просвещение*, 128 с.
22. Пхиденко, ІС., 2017. 'Політика комунізації школи в період 70-х – першої половини 80-х рр. ХХ ст.', *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*, №4 (353), с.70–74.
23. 'Свідчення Кварцяної Лідії Федорівни', 1932 р.н., прож. в м. Луцьк Волинська обл., запис від 21.11.2018 р.
24. Старков, АП., 1986. 'Английский язык: учеб. пособие для 10 класса средней школы', Киев: *Радянська школа*, 224 с.
25. Старков, АП., 1985. 'Английский язык: учеб. пособие для 6 класса средней школы', Киев: *Радянська школа*, 288 с.
26. Старков, АП., 1984. 'Английский язык: учеб. пособие для 8 класса средней школы', Киев: *Радянська школа*, 207 с.
27. Чумхан, ЛМ., 1981. 'Испанский язык: учеб. пособ. для 7 кл.', Москва: *Просвещение*, 175 с.

References

1. Andrievskaja–Levenstern, L.S., 1962. 'Uchebnik francuzskogo jazyka dlja 10 kl. sred. shk. (Textbook of the French language for the 10th grade of high school)', 3–e izd., Moskva: *Ministerstvo prosveshhenija RSFSR*, 208 s.
2. Bim, I.L., 1974. 'Uchebnik nemeckogo jazyka dlja 8 kl. sred. shk. (German textbook for grade 8 secondary school)', 4–e izd., Moskva: *Prosveshhenie*, 206 s.
3. Bim, I.L., 1988. 'Nimec'ka mova: navch. posibn. dlja 5 kl. sred. shk. (German Language: Textbook for the 5th Grade High School)', 2–vyd., Kyi'v: *Radjans'ka shkola*, 303 s.
4. Bim, I.L., 1977. 'Nimec'ka mova: pidruchnyk dlja 7 klasu (German Language: Textbook for Grade 7)', 7–e vyd., Kyi'v: *Radjans'ka shkola*, 192 s.
5. Brehunec', N., 2016. 'Osvita v umovah komandno–administrativnoi' systemy Ukraini'ny v 50–80–i rr. XX st.: istoriografija (Education in the conditions of the command–administrative system of Ukraine in the 50's and 80's of the 20th century: historiography)', *Naukovi zapysky z ukrai'ns'koi' istorii. Zbirnyk naukovykh statej*, Vyp.38, s.156–163.
6. Gez, N.I., 1977. 'Nimec'ka mova: pidruchnyk dlja 10 kl. (German language: textbook for the 10th form)', Kyi'v: *Radjans'ka shkola*, 238 s.
7. Gez, N.I., 1972. 'Pidruchnyk nimec'koi' movy dlja 9 kl. (Textbook of the German language for Grade 9)', 9–vyd., Kyi'v: *Radjans'ka shkola*, 188 s.
8. 'Derzhavnyj arhiv Volyns'koi' oblasti (State Archives of the Volyn Region)', F.R–59, Op.11, Spr.1058.
9. Tam samo, Spr.1168.
10. Tam samo, Spr.1460.
11. Tam samo, Spr.1597.
12. Tam samo, Spr.2482.
13. Zhosan, O.E., 2013. 'Tendencii' rozvytku shkil'noi' navchal'noi' literatury v Ukraini'ni (20–ti – 80–ti roky XX stolittja): [Monografija] (Trends in the development of school textbooks in Ukraine (20th – 80th years of the XX century): [Monohrafia]), Kirovograd: *Ekskluzyv–system*, 656 s.
14. Kalinina, S.V., 1972. 'Francuzskij jazyk na fakul'tativnyh zanjatijah: ucheb. Posobie dlja starshih klassov srednej shkoly (French language in optional classes: a textbook for senior secondary schools)', Moskva: *Prosveshhenie*, 237 s.
15. Kamakina, N.V., 2012. 'Retrospektyvnyj analiz zahodiv z pokrashhennja navchannja inozemnyh mov u shkolah Ukraini'ny (60–80 roky XX stolittja) (Retrospective analysis of measures to improve the teaching of foreign languages in schools of Ukraine (60–80 years of the XX century)', *Visnyk Lugans'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, Lugans'k, №16 (251), s.62–69.
16. 'Kniga dlja chtenija k uchebniku francuzskogo jazyka dlja 6 klasa srednej shkoly (A book to read to the textbook of the French language for grade 6 high school)', 1984, Sost. N. B. Zhukova, Kiev: *Radjans'ka shkola*, 104 s.
17. Krichevskaja, K.S., 1980. 'Ispanskij jazyk: uchebn. dlja 7 kl. sred. shk. (Spanish: a textbook for the 7th grade of secondary school)', Moskva: *Prosveshhenie*, 222 s.
18. Krichevskaja, K.S., 1978. 'Uchebnik ispanskogo jazyka dlja 8 kl. sred. shk. (Spanish textbook for the 8th grade of secondary school)', Moskva: *Prosveshhenie*, 247 s.
19. Lavrut, O., 2016. 'Stvorennja pidruchnykiv v URSR u 1940–h – 1950–h rr.: metodologichnyj ta organizacijni aspekty (Creation of textbooks in the USSR in the 1940's – 1950's: methodological and organizational aspects)', *Istorychni ta politologichni doslidzhennja*, №1 (59), s.52–68.
20. Levenec', O.M., 2019. 'Vykladannja inozemnyh mov u zagal'noosvitnih shkolah Volyns'koi' oblasti v seredyni 60–h – pershij polovyni 70–h rr. XX st. (Teaching foreign languages in general learning schools of the Volyn region in the middle of the 60's – the first half of the 70's of the XX century)', *Vchenni zapysky Tavrijs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. I. Vernads'kogo. Serija «Istorychni nauky»*, Kyi'v, T.30 (69), №1, s.29–37.
21. Levickaja, G.K., 1987. 'Zanimatel'naja orfografija: posobie dlja uchashhishja 4–7 kl. sred. shk. (Entertaining spelling: a manual for students in grades 4–7 of secondary school)', Moskva: *Prosveshhenie*, 128 s.
22. Phydenko, I.S., 2017. 'Polityka komunikacii' shkoly v period 70–h – pershoi' polovyny 80–h rr. XX st. (The policy of school communization in the 70's – the first half of the 80's XX century)', *Naukovyj visnyk Shidnojevropejs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrai'ny. Istorychni nauky*, №4 (353), s.70–74.
23. 'Svidchennja Kvarcjanoi' Lidii' Fedorivny (Testimony of Lidia Kvarcjanaya)', 1932 r.n., prozh. v m. Luc'k Volyns'ka obl., zapys vid 21.11.2018 r.
24. Starkov, A.P., 1986. 'Anglijskij jazyk: ucheb. posobie dlja 10 klasa srednij shkoly (English: textbook for grade 10 secondary school)', Kiev: *Radjans'ka shkola*, 224 s.
25. Starkov, A.P., 1985. 'Anglijskij jazyk: ucheb. posobie dlja 6 klasa srednij shkoly (English: textbook for the 6th grade of secondary school)', Kiev: *Radjans'ka shkola*, 288 s.
26. Starkov, A.P., 1984. 'Anglijskij jazyk: ucheb. posobie dlja 8 klasa srednij shkoly (English: a textbook for grade 8 secondary school)', Kiev: *Radjans'ka shkola*, 207 s.
27. Chumhan, L.M., 1981. 'Ispanskij jazyk: ucheb. posob. dlja 7 kl. (Spanish: a textbook for grade 7)', Moskva: *Prosveshhenie*, 175 s.

* * *